

12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган Сулайманова Айнура Эртабылдыевнанын «Вандализмдин тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациясына экинчи оппоненттин

ПИКИРИ

1. Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу.

Вандализм көйгөйлөрү тиричилик чөйрөсүнөн сыртка чыкты, анткени, тилекке каршы, мындай аракеттердин кесепеттеринин таасири чоң. Себеби мындай бузуучулук аракеттер көптөгөн себептер менен түшүндүрүлүп, көп учурда адамдын аң-сезиминде жашынып, инсандын социалдык психологиялык кемчиликтеринин симптомдорун түзөт. Себептик кесепеттик көз карандылыкка, коомдук аң-сезимде максатсыз, эч нерсе менен негизделбеген антикоомдук аракет катары болгон вандалдык аракеттердин мотивдерин аныктоого көңүл бөлүү керек. Мисалы, социалдык баалуулуктардын деформациясы жүргөн, бекитилген нормалардын түрдүү бузулууларына алып келген керектөөнүн кыйырлоосу орун алган социалдык институттарды аныктоо абзел.

Биздин жазык мыйзамчыгаруучулугубузда каралган бул аракеттердин белгилери салыштырмалуу абстракттык түшүнүктөр менен аныкталып, юрист теоретиктер жана практикалык бөлүктөрдүн кызматкерлери менен бирдик түшүнүүгө алып келбейт. Ошону менен биргеликте, биздин республикабызда вандализмдин жаратылышы жана көйгөйлөрүн атайын изилдөөлөрдүн жоктугу, вандализмдин маңыздуу мүнөздөмөсү менен байланышкан социалдык психологиялык аспектилерди эске албай туруп бул көрүнүштү кеңири кароо, аны чектеш кылмыштардын курамынан чектөө боюнча иштелген методдордун жетишсиздиги бул коомдук кооптуу аракеттер менен күрөшүүнүн натыйжалуулугуна терс таасирин тийгизет.

Жогоруда аталган бул теманын актуалдуулугун тастыктап, укуктук жаратылышынын изилденүүсүнүн маанилүүлүгүн, жана ошондой эле

теоретикалык жана практикалык маңызы менен шартталган вандализмдин мүнөздөмөсү менен байланышкан көйгөйлөрдү белгилейт.

2. Диссертацияларга коюлган талаптардын алкагында чыгарылган илимий корутундулар.

Коргоого чыгарылуучу жоболордо камтылган, теориялык жыйынтыктардын төмөнкүлөрү иште сунушталат:

1-жыйынтык. Автор тарабынан инсандын деформациясына алып келген социалдык экономикалык чыңалуунун курчугандыгы, адептик руханий, билим берүү маданий жана тарбиялык иштердеги кемчиликтер орун алган заманбап коомдун көйгөйлөрү жаштардын деструктивдүү аракеттеринде байкала баштап, социалдашуунун субъектилери тарабынан көзөмөлдүн жетишсиздигинин шарттарында оордошуп, бузуучу, антикоомдук аракеттердин түрдүү формаларына ээ боло баштагандыгы тууралуу теоретикалык тыянак каралган.

2-жыйынтык. Автор жасалган изилдөөсүндө вандализм менен байланышкан аракеттер үчүн жоопкерчиликтин чет өлкөлүк жөнгө салуусунун тажрыйбасы чет өлкөлүк нормаларда күнөөлүүлөрдүн жасагана аракеттеринин чогултулган аныктамаларын колдонгондугун, кол салуунун предметинин ачыктагандыгын көрсөтүп, бул аракеттердин теренирээк негизделүүсүн талап кылганын тастыктайт.

3-жыйынтык. Автор тарабынан вандализм бардык кооптуу аракеттер сыяктуу коомдун натыйжасы болуп, тарыхый өзгөрүүсү болуп саналып, анын саясий, социалдык экономикалык жана маданий адептик жашоосунда орун алган процесстерден жана көрүнүштөрдүн коз каранды болуп, адамдын жашоосунун конкреттүү субъективдүү жагдайлары менен өз ара байланышта болуп, коомдук тартип чөйрөсүндөгү корголуп жаткан коомдук мамилелерге зыянын тийгизээри тууралуу тыянак.

4-жыйынтык. Диссертант кылмыштуулуктун ушул түрү менен күрөшүүдө ички иштер органдарынын практикалык бөлүктөрү тарабынан тийиштүү көңүлдүн бөлүнбөгөндүгүн, вандалдык аракеттерге өз убагында чаралардын көрүлбөгөндүгүн анын абалына негативдүү таасирин тийгизгендигин жана анын латенттүүлүгүн белгилегендигин белгилеп кетүү зарыл. Ошону менен бирге, кызматкерлердин профессионалдык деңгээли

менен кылмыштардын латенттүүлүгүнүн даражасынын ортосунда белгилүү өз ара байланыш бар болгондугу тууралуу тыянак.

5-жыйынтык. Автор вандализм менен байланышкан аракеттердин жасалуусунун жана алардын кесепеттеринин масштабдары тууралуу маалыматтардын жетишиздиги жана так эместиги иштердин реалдуу абалын анализдөөгө жана бул социалдык корүнүшкө каршылык көрсөтүү боюнча натыйжалуу чараларды иштеп чыгуу үчүн жакынкы перспективага прогноздоого тоскоолдуктарды жарата тууралуу тыянак.

6-жыйынтык. Автор вандализм криминологияда укуктук тартиптин чөйрөсүндө коомдук мамилелерге маанилүү коркунучтардын бири катары каралат. Дал ушул менен вандализмди алдын алуу концепциясы тыгыз байланышта болуп, өзүнүн тийиштүү өнүгүүсүнө ээ болуусу абзел, анткени имараттарды, курулуштарды жана жалпысынан коомдук тартипке бузуу аракеттерин жасоонун коркунучунун контекстинде интерпретация тууралуу теоретикалык тезис.

3. Диссертацияда туюндурулган илимий жыйынтыктардын (илимий жоболордун), тыянактардын жана корутундулардын негизделүү деңгээли жана ишенимдүүлүгү.

Диссертациялык изилдөөнүн автору тарабынан ченемдик материалды жана окуу адабияттарын ар тараптан иштеп чыгуусунун негизинде берилген теориялык жоболор кеңири теориялык базага талдоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө алынган практикалык тыянактар азыркы илимдеги Кыргыз Республикасынын вандализм жөнүндөгү тарыхый-укуктук аспектилер түшүнүктөрдү кеңейтүүгө шарт түзөт.

Мунун бардыгы изилдөөнүн максатына жеткендигин күбөлөндүрөт жана аны ата мекендик илимдин өнүгүшүнө кошкон толук кандуу салымы катары кароого жол берет.

4. Изденүүчүнүн диссертацияда туюндурган ар бир илимий жыйынтыгынын (жобосунун), тыянагынын жана корутундусунун жаңычылдык деңгээли.

Ар бир алынган жыйынтык, тыянак жана корутундунун жаңычылдык деңгээли төмөнкүдөй түрдө аныкталышы мүмкүн:

1-жыйынтык. Жаңы, себеби автор жасалган изилдөө чет мамлекеттерде вандализм актылары менен күрөшүү жалгыз гана уюштуруучулук-алдын алуучулук гана эмес, ошондой эле мыйзамчыгаруучулук чаралар менен да жүргүзүлүп, ага ылайык, коомдук колдонууга арналган мүлккө кол салуу үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигин аныктоо жолу менен ишке ашырылгандыгын көрсөттү. Өзүнө вандализм менен байланышкан аракеттер үчүн жоопкерчиликти мыйзамчыгаруучулук жөнгө салган күрөшүүнүн алдыңкы тажрыйбасын талдоо мыйзамчыгаруучулуктагы кемчиликтерди гана аныктабастан, ошондой эле бул багыттагы ишти жакшыртуу максатында апробацияланган ыкмаларды колдонууну кеңейтүүгө негиз жаратат. Эл аралык тажрыйбаны изилдөө кылмыштуулук менен күрөшүүнүн билимдерин, методдорун жана тажрыйбасын байытууга түрткү жаратуу менен, ошол эле учурда ата мекендик илимдин мүмкүнчүлүктөрүн көбөйтө турган теоретикалык тыянак.

2-жыйынтык. Жаңы, себеби изилдөө көрсөткөндөй, вандализм менен байланышкан азыркы мезгилдеги аракеттер коомдук тартип чөйрөсүндөгү мыйзам менен корголгон коомдук мамилелерге зыян тийгизүүгө багытталган адамдын мотивделген агрессивдик деструктивдик коомдук кооптуу аракеттерди түзө тургандыгы тууралуу теоретикалык тыянак.

3-жыйынтык. Жаңы, анткени бул аракеттер социалдык жашоонун жана ишмердүүлүктүн коомдук кооптуу натыйжасы болуп саналып, коомго зыянын тийгизет жана кылмыштуулуктун үстүнөн көзөмөл жүргүзүүнүн жыйынтыктарын шарттаган жана ага коом жетиштүү түрдө ээ болгон социалдык чаралардын колдонулуусун көзөмөл талап кылгандыгы тууралуу тыянак.

4-жыйынтык. Жаңы себеби оор кылмыштарды ачыктоонун приоритеттүүлүгү жана ошондой эле вандализм актылары менен байланышкан кылмыштарды ачыктоонун каалабагандыгы жана аларды биле албагандыгы кылмыштардын башка категорияларына каршы вандалдык аракеттерди жасоодогу күнөөлүүлөрдүн аныкталуусуна түрткү жаратпайт экендиги тууралуу теоретикалык тыянак.

5-жыйынтык. Жаңы, себеби бүгүнкү күндө социалдык экономикалык көйгөйлөрдү чечүү менен биргеликте, коомдук жайларда жана коомдук транспортто, короодо, подъездде, лифтте, көчөдө, башка коомдук жайларда

жүрүм турум эрежелерин үйрөтүүгө багытталган жаш муундар үчүн тарбиялык приоритеттик ориентирлерди издөө жана ошондой эле тез арада чечилүүсүн талап кылган актуалдуу маселе болгон имараттарды кордоону же коомдук мүлктү бузууну алдын алууну өзүнүн вектору катары кабыл алган заманбап жаштардын укуктук индифференттүүлүгүн жок кылуу максатында укуктук тарбия көңүл борборунда болуусу милдеттүү экендиги тыянак.

6-жыйынтык. Жаны, анткени вандализм криминологияда укуктук тартиптин чөйрөсүндө коомдук мамилелерге маанилүү коркунучтардын бири катары каралат. Дал ушул менен вандализмди алдын алуу концепциясы тыгыз байланышта болуп, өзүнүн тийиштүү өнүгүүсүнө ээ болуусу абзел, анткени имараттарды, курулуштарды жана жалпысынан коомдук тартипке бузуу аракеттерин жасоонун коркунучунун контекстинде интерпретацияланат. Анын өнүгүүсү жана ошондой эле тийиштүү теоретикалык иштелмелердин зарылдыгы, күнүмдүк өсүп келе жаткан практиканын керектөөсү менен байланышкан тууралуу теоретикалык тыянак.

5. Илимий жыйынтыктардын теория жана практика үчүн мааниси, диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарынын пайдаланылышы жөнүндө сунуштар.

Изилдөөнүн практикалык мааниси жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары, диссертацияда берилип, иштелген илимий практикалык жоболор, тыянактар жана сунуштар вандализмди укуктук жөнгө салууну жакшыртуу үчүн болгон негиздердин бири болгондугунда; вандализмдин көйгөйлөрү боюнча андан аркы изилдөөлөрдү жүргүзүүдө илимий изилдөө ишмердүүлүгүндө колдонулуусунун мүмкүн болгондугунда.

6. Изденүүчү тарабынан тийиштүү актуалдуу көйгөйдү чечүүнүн жыйынтыктарынын, теориялык же колдонмо милдеттеринин багытталышы.

Диссертация вандализмдин тарыхый-укуктук аспектилерине арналган, аякталган илимий изилдөөнү билдирет. Методологиялык негиз изилдөөнүн жаңы методдорунун колдонулушу жөнүндө, иштин жогорку сапатын, актуалдуулугун, анын теориялык жана практикалык маанисин, анын жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана корутундуларынын ишенимдүүлүгүн жана негизделгендигин күбөлөндүрөт.

Сунушталган диссертациялык иш бүтүндөй юридика илимин, анын ичинде мамлекет жана укуктун теориясы жана тарыхы, андан ары өнүктүрүүгө багытталган жаңы илимий багытты билдирет.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана тыянактарынын басылмаларда тастыктоо.

Диссертациялык изилдөөдө берилген негизги жоболор, диссертацияда чыгарылган жыйынтыктар жана корутундулар изденүүчүнүн 10 илимий макалаларында чагылдырылган, ар кандай эл аралык илимий-практикалык конференцияларда жана тегерек үстөлдөрдө баяндалган.

1. Сулайманова, А.Э. Вандализмдин коомго коркунучтуулугу жөнүндө. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Международный теоретический и научно-практический журнал. – 2017, №3 (18). С. 478-481.

2. Сулайманова, А.Э. К вопросу о профилактике вандализма. [Текст] / А.Э.Сулайманова, Г.Абдикерим кызы, Т.Жоробеков // Тенденции развития науки и образования. Научный журнал. - 2018. – Самара, 2018. Ч.1. № 43. С.60-63.

3. Сулайманова, А.Э. Вандализм үчүн жоопкерчилик жөнүндө суроо туралуу. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Вестник Академии МВД КР. – 2017. - № 3. С.72-75.

4. Сулайманова, А.Э. Вандализмдин бүгүнкү көйгөйлөрү. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Вестник Академии МВД КР. – 2017. - № 3. С.91-95.

5. Сулайманова, А.Э. Вандализм и его отличие от иных смежных составов преступлений по уголовному законодательству Кыргызской Республики. [Текст] / А.Э. Сулайманова, Г.Абдикерим кызы, Т.Жоробеков // Тенденции развития науки и образования. Научный журнал. - 2018. – Самара, 2018. Ч.1. № 43. С. 63-66.

6. Сулайманова, А.Э. Об анализе объективных и субъективных признаков вандализма. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2016, №3. С.85-88.

7. Сулайманова, А.Э. Вандализм адамдын кыйратуучу кыймыл-аракетинин бир формасы катары. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2017. №4.

8. Сулайманова, А.Э. Вандализм түшүнүгүнүн пайда болуусун изилдөө. [Текст] / А.Э. Сулайманова // Известия Иссик-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Международный теоретический и научно-практический журнал. – 2017, №3 (18). С. 482-485.

9. Сулайманова, А.Э. Понятие вандализма по законодательству отдельных зарубежных государств. [Текст] / А.Э. Сулайманова, Г.Абдикерим кызы, А. Эрматова // Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67). С.283-285.

10. Сулайманова, А.Э. К вопросу о понятии вандализма в законодательстве Кыргызской Республике. [Текст] / А.Э. Сулайманова, А. Эрматова // Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67). С.285-287.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши

Сулайманова Айнура Эртабылдыевнанын авторефераты толугу менен диссертацияга туура келет, анын негизги жоболорун чагылдырат, Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссия бекиткен талаптарына толугу менен дал келет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмени камтыйт.

9. Диссертациянын мазмуну жана таризделиши боюнча кемчиликтер.

Сулайманова Айнура Эртабылдыевнанын диссертациялык иши жалпысынан оң бааланат, айрым кемчиликтерин жана талаштуу учурларын көрсөтө кетүү зарыл:

1. Автордун ниеттүүлүктүн вандализмдин маңыздуу элементи катары аныктамасы менен байланышкан суроо боюнча көз карашы жетиштүү түрдө так белгиленген эмес.

2. Эмгекте мамлекеттин өзү вандализм түзгөн көрүнүштүн пайда болуусуна түрткү жараткан жагдайлары жетиштүү көрсөтүлгөн эмес.

Жалпысынан алганда, аталган эскертүүлөр эмгектин баасын түшүрбөйт, иш жалпысынан оң бааланып, ал эми жогоруда айтылган эскертүүлөр сунуштоо мүнөзүнө ээ.

10. Диссертациянын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө” жобого дал келүүсү.

Жыйынтыгында, Сулайманова Айнура Эртабылдыевнанын «Вандализмдин тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациясы жогорку илимий теориялык деңгээлде аткарылгандыгын, практикалык жактан баалуу экендигин, илимий жаңычылдыктын керектүү элементтерин жана теориялык жана практикалык сунуштардын бир катар негиздүү жана терең теориялык тыянак чыгарууларды камтый тургандыгын белгилей кетүү керек.

Сулайманова Айнура Эртабылдыевна 12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Вандализмдин тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациялык иши сунушталып, Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө” жобосунун талаптарына толугу менен жооп берет, ал эми анын автору Сулайманова Айнура Эртабылдыевна 12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча изделген юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга арзыйт.

**Россия мамлекеттик социалдык
университетинин филиалынын (Ош ш.)
жарандык укук жана процесс
кафедрасынын доценти
юридика илимдеринин кандидаты**

 Мамазакиров Р.У.

Колун бекитем:

